

Поводом књиге: Марко Ручнов, *Зашто Јасеновац*, друго обједињено издање, Спомен-подручје „Доња Градина“, Доња Градина 2022, 557.

Жељко Вујадиновић

Приказ

УДК 343.819.5(497.13)(048.83)

COBISS.RS-ID 139101697

DOI 10.7251/TOP2309228V

Према античком предању, младић непознатог поријекла, именом Херострат, са жељом да постане славан, запалио је једно од седам свјетских чуда - храм богиње Артемиде у Ефесу. Према том предању, храм је запаљен 356. год. прије нове ере, у ноћи када је рођен Александар Велики. Поред осуде Херострата на смрт, Ефешани су - под пријетњом смртне казне - забранили да ико икада спомиње његово име. Забрана, пропраћена клетвом, била је строго поштована. Међу античким писцима који су писали о овом догађају, тек са покојим изузетком, изостављано је Херостратово име. Ипак, и данас се зна за Херострата, а модерна психијатрија и сродне науке тумаче „херостратизам“ - нечију неодољиву потребу да буде славан и да му име остане запамћено у историји.

Наведена анегдота у овом осврту наводи се због питања: да ли би требало да у историји буду запамћени људи који чине зло и да ли би требало да буде запамћено и само њихово зло дјело? Може се рећи да су људи потенцијално добри и потенцијално зли, али да сплет околности, у првом реду - лична воља - генеришу који ће од ова два принципа определијелити нечију личност. Антички мудрац Бијант сматрао је да је већина људи зла. Можда је то тачно, дије-

лом и због тога што је зло, за разлику од добра, углавном активно и што, у складу с тим, опредјељење за добро подразумијева страдање. С друге стране, историја је показала да један примјер добра надвисује многе примјере зла. Вјечност је предодређена само за добро. Није могућа синтеза између добра и зла, па чињење зла не може бити правдано вишим добром.

Тешки злочини почињени у Независној Држави Хрватској 1941–1945. над Србима, Јеврејима, Ромима и свима које је власт те државе сматрала неподобним, у каснијој историји углавном су били обезличени, а тиме и уопштени и неутрални. Бруталност злочина и масовност учесника у злочину претпостављају његову дубоку историјску подлогу. Коријени Концентрационог логора Јасеновац налазе се у сплету историјских околности, дуготрајне вјерске нетолеранције, интензивираних још у 17. вијеку формирањем конгрегација за пропаганду вјере, чији је примарни циљ био да шири католичанство према православном простору, као и идеологије расне неједнакости, која се од средине 19. вијека појавила у Европи, а од краја истог вијека захватила и дио хрватске интелигенције. У овоме се, дијелом, налази и одговор на питање *Зашто Јасеновац*, дефинисано као наслов ове књиге. Логор Јасеновац, који се у овоме случају може посматрати и као суштина НДХ, дакле, није историјска случајност. Злочини почињени у том логору, и уопште у НДХ, јединствени су и не могу се релативизовати поређењима са злочинима на другим просторима и у другим временима. По ријечима Марка Ручнова, они представљају својеврсну „номенклатуру зла“, коју је он представио кроз биографије или само помене починилаца злочина. Као својеврсни контраст, Ручнов је истакао и примјере људског добра и праведништва, којих је, у складу са наведеном максимумом античког мудраца Бијанта, у времену функционисања логора, било знатно мање.

Књига *Зашто Јасеновац* Марка Ручнова у првом издању штампана је у два дијела (2001. и 2004) у издању београдске издавачке куће „Никола Пашић“. Поред обимне уводне студије о логору Јасеновац и неколико других прилога, централни дио књиге чине и имена 3.526 директних и индиректних починилаца злочина у логору или у вези с њим. Због различите хеуристичке основе, за неке су се могла навести само 2-3 податка, док су поједини представљени опширним биографијама. Одговорни за злочине из „првог кру-

га“ (поглавник Анте Павелић и његови најближи сарадници) нису обухваћени овим пописом, али се подразумевају. Друго издање ове књиге, које је и подстицај овог осврта, објављено је 2022. у издању „Спомен-подручја Доња Градина“. У њему су изостављени уводна студија о логору и још неки прилози, док је акценат дат на попис починилаца злочина у логору Јасеновац или оних који су са тим злочинима на неки начин били повезани. Као антипод наведени су и примјери добра и праведништва. У конципирању „номенклатуре зла јасеновачког система усташких логора смрти“, извјештај Земаљске комисије Хрватске (формиране 1944. одлуком ЗАВНОХ-а) из 1945. представљао је полазну основу, док су имена изван тог извјештаја уврштена на основу „основане сумње“ (*prima facie*), коју је за упис у регистар ратних злочинаца као довољну прихватила и Међународна комисија за ратне злочине при УН. Генерална скупштина ОУН усвојила је на свом 1. засједању у Лондону, 10. јануара 1946, Резолуцију о ратним злочинцима. Југословенска Државна комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача (основана 1943. одлуком Авноја) и земаљске комисије, у регистар ратних злочинаца унијеле су 17.715 имена ратних злочинаца из редова окупатора и 49.245 из редова „домаћих издајника“.

Подаци о директним и индиректним учесницима злочина показују њихову масовност и обим злочина почињених у Концентрационом логору Јасеновац. У масовним и појединачним ликвидацијама учествовали су и мушкарци и жене, школовани и нешколовани, војна, свештена и цивилна лица, одрасли људи али и дјеца, па и читаве породице. То су углавном биле иновјерне комшије, обични људи, они који су радили „свој сељачки и ковачки посао“. Књига Марка Ручнова показује да би култура сјећања, о којој се толико много, а најчешће само површно говори, требало да примарно обухвата сјећање на жртве злочина, али и разумијевање суштине злочина и знање о његовим починиоцима. Тиме би била онемогућена смишљена политика заборављања као „стратешког сјећања“ и евентуално понављање злочина. Слободни а не покорни људи гарантују будућност човјечанства. Слобода подразумева храброст и преваладавање страха, који „животу каља образ често“.

Ручнов је по формалној вокацији математичар и физичар. Рођен у Смедереву, гимназију је завршио у Босанској (Козарској) Дубици, а Природословно-математички факултет у Загребу. Поред

публицистичких прилога из уже струке, исказао се и као пјесник, приповједач и романијер, књижевни и ликовни критичар, сценариста, а овим дјелом – и као историчар и лексикограф. Тренутно је настањен у САД. Друго издање књиге *Зашто Јасеновац*, представљено је на Сајму књига у Београду 2022, а први пут у Републици Српској 26. јануара 2023, у Бањој Луци, у организацији Јавне установе “Спомен-подручје Доња Градина” и СПКД „Просвјета“ Бања Лука, а поводом Међународног дана сјећања на жртве Холокауста.

Бања Лука, 27. јул 2023.